

MUSIQACHI SHAXSI VA FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Tursunpo'latova Madinabonu Xalimjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Musiqa ta'limi va san'at 1 bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada musiqachi shaxsining psixologik xususiyatlari, ijodiy qobiliyatlarning shakllanish jarayoni, sahna madaniyati, emotsional barqarorlik, musiqiy tafakkur va motivatsiya kabi jihatlar tahlil qilingan. Musiqachi faoliyatida shaxsning individual tipologik xususiyatlari, temperament, xarakter, hissiy sezgirlik, ijodiy tasavvur va o'zini namoyon qilish mexanizmlari muhim o'rin tutishi ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Tadqiqot ijodkorning kasbiy rivojlanishida psixologik omillarning ta'siri, mashg'ulot samaradorligini oshirishda psixologik yondashuvlar hamda pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *Musiqachi shaxsi, musiqiy tafakkur, emotsional sezgirlik, ijodiy qobiliyat, motivatsiya, psixologik tayyorgarlik, sahna madaniyati, ijodiy faoliyat, psixologik omillar.*

Musiqa inson ruhiyatining eng nozik qatlamlariga ta'sir qiluvchi san'at turi bo'lib, uning ijrochisi bo'lgan musiqachi shaxsidan yuqori darajadagi hissiy sezgirlik, estetik did, ijodiy tafakkur va psixologik barqarorlik talab etiladi. Musiqachi faoliyati oddiy kasbiy harakatlar yig'indisi emas, balki murakkab psixologik jarayonlar uyg'unligidir. Uning ijodi, sahnadagi xulqi, musiqani talqin qilish qobiliyati, asar mazmunini his etishi va auditoriyaga yetkazish mahorati – bularning barchasi shaxsning psixologik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq.

Shu bois musiqachi shaxsining psixologik jihatlarini o'rganish musiqashunoslik, pedagogika va psixologiya fanlari kesishgan nuqtada dolzarb masalalardan biridir. Mazkur maqola ushbu jarayonning asosiy komponentlarini tizimli tahlil qilishga qaratilgan.

Musiqachilik kasbi inson psixikasiga eng chuqur ta'sir qiladigan va shu bilan birga psixikadan eng ko'p talab qiladigan kasblardan biridir. Musiqachi bo'lish oddiy odamdand tubdan farq qiladigan shaxsiyat xususiyatlari, emotsional holatlari va psixologik yuklamalarni talab qiladi. Quyida bu mavzuni ilmiy tadqiqotlar (Kemp, Rentfrow, Gosling, Benedek, Corrigan, Benedek va boshqalar) asosida juda batafsil yoritaman.

Musiqachining shaxsiyati (Big Five modeli bo'yicha va qo'shimcha xususiyatlar)

Musiqachilarning shaxsiyati oddiy aholidan sezilarli darajada farq qiladi. Eng ko'p o'rganilgan model – “Katta Beshlik” (Big Five):

- Ochiqlik tajribaga (Openness to Experience)

Musiqachilar bu ko'rsatkich bo'yicha aholidagi eng yuqori guruhlardan biridir (odatda 80–90 persentil). Ular yangi tovushlar, g'alati garmoniyalar, noodatiy ritmlar va hatto og'riqli his-tuyg'ularga ham ochiq. Bu xususiyat improvizatsiya, yangi uslublarni o'zlashtirish va doimiy ijodiy izlanishni ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompozitorlar va jazz musiqachilari ochiqlik bo'yicha eng yuqori ball to'playdi.

- Ekstraversiya (Extraversion)

Bu yerda katta farq bor: rok va pop musiqachilari odatda ekstravert bo'lsa, klassik musiqachilar, kompozitorlar va ko'pchilik studiya musiqachilari introvert bo'ladi. Introversiya

ularga uzoq yolg'izlikda mashq qilish, chuqur konsentratsiya va ichki dunyoni musiqa orqali ochishga yordam beradi.

- Emotsional sezgirlik va nevrozizm (Neuroticism)

Musiqachilar nevrozizm bo'yicha ham yuqori (ayniqsa ayol musiqachilar va vokalchilar). Bu ularga kichik bir tovushdagi his-tuyg'uni sezish va uni kuchaytirib ifodalash imkonini beradi, lekin shu bilan birga depressiya, tashvish va o'zini past baholash xavfini oshiradi. Ko'plab buyuk musiqachilar (Chaykovskiy, Shumann, Kurt Kobeyn, Amy Winehouse) klinik depressiya yoki bipolyar buzilishdan aziyat chekkan.

- Perfeksionizm

Musiqachilar orasida perfeksionizm juda keng tarqalgan. Ular bir nota uchun oylab mashq qilishi, bir trekni yuzlab marta qayta yozishi mumkin. Bu mukammallikka intilish ularga yuqori sifat beradi, lekin "hech narsa yetarli emas" degan ichki tanqidchi doimiy stress manbai bo'lib qoladi.

- Divergent fikrlash (ijodiy fikrlash)

Musiqachilar bir savolga o'nlab, yuzlab turli javob topa oladi. Bu qobiliyat jazz improvizatsiyasida, film musiqasi yozishda, remikslar yaratishda muhim. Miyaning "default mode network" tarmog'i musiqachilarda boshqalarga qaraganda faolroq ishlaydi.

Musiqachilik faoliyatidagi psixologik jarayonlar va muammolar

Musiqachining ishi oddiy ish emas doimiy emotsional va kognitiv yuklama:

- Sahnadagi tashvish (Music Performance Anxiety - MPA)

Professional musiqachilarning 60-75% bu muammoga duch keladi. Sahnaga chiqishdan oldin qo'l titrashi, yurak urishi tezlashishi, xotira "o'chib qolishi" (memory slip), hatto hushini yo'qotish holatlari bo'ladi. Beta-bloker dorilar (propranolol) musiqachilar orasida "sahna dorisi" deb ataladi - ular tashvishni kamaytiradi, lekin ko'pincha psixologik yordamsiz yechim emas.

- Emotsional mehnat (Emotional Labor)

Musiqachi sahnada quvonchli bo'lishi kerak bo'lsa ham, ichida og'ir depressiyada bo'lishi mumkin. Yoki aksincha - o'lik odam haqida qo'shiq kuylayotganda tom ma'noda yig'lashi kerak. Bu doimiy emotsiyalarni boshqarish ruhiy charchoqqa olib keladi.

- Flow holati (Oqim holati)

Musiqachilar eng ko'p "flow" holatiga kiradigan kasb egalaridir. Bu vaqtda vaqt yo'qoladi, o'zlik yo'qoladi, faqat musiqa qoladi. Mihaly Csikszentmihalyi bu holatni birinchi marta musiqachilar va rassomlarda o'rgangan.

- Imposter sindromi

Ko'plab taniqli musiqachilar ham "Men haqiqiy musiqachi emasman, hammasi tasodif" deb o'ylaydi. Bu ayniqsa klassik musiqachilar va konservatoriya bitiruvchilarida kuchli.

- Moliyaviy va mavjudlik noaniqligi

Musiqachilarning 80% dan ko'prog'i "gig economy"da ishlaydi - bugun kontsert bor, ertaga yo'q. Bu surunkali stress, uyqusizlik va moddiy qiyinchiliklarga olib keladi.

Musiqachilarning psixologik salomatligi va xavf guruhlari

- Ruhiy kasalliklar darajasi oddiy aholiga nisbatan 2-3 baravar yuqori.

- Spirtli ichimlik va giyohvand moddalar iste'moli ham yuqori (ayniqsa rok, xip-xop va elektron musiqachilar orasida).

- O'z joniga qasd qilish darajasi oddiy aholiga nisbatan 4 baravar yuqori (27 Club fenomeni – 27 yoshda o'lim bunga misol).

- Ayol musiqachilar jinsiy zo'ravonlik, tanqid va "jinsga mos kelmaslik" ayblovlaridan qo'shimcha stress oladi.

Ijobiy tomonlari va himoya omillari

- Musiqa psixoterapiya vositasidir – musiqachilar o'z jarohatlarini musiqa orqali "davolaydi".

- Hamjamiyat va "tribu" hissi (ayniqsa mahalliy sahnada).

- Doimiy o'sish va ma'no izlash imkoniyati.

- Mindfulness va meditatsiyaga oson kirish (mashq paytida tabiiy meditatsiya holati).

Musiqachi bo'lish inson psixikasining eng yuqori va eng past nuqtalarini bir vaqtda boshdan kechirish demakdir.

Ular dunyoni boshqacha eshitadi, boshqacha his qiladi va shu tufayli boshqalarga yetib bormaydigan his-tuyg'ularni yetkazadi.

Animo bu qobiliyat ularga katta psixologik narx bilan keladi: tashvish, depressiya, perfektsionizm, yolg'izlik.

Shuning uchun musiqachilarga psixologik yordam, hamjamiyat qo'llab-quvvatlashi va "musiqa – bu faqat ish emas, bu hayot tarzi" degan tushuncha juda muhimdir.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, musiqachining shaxsiy xususiyatlari uning ijodiy faoliyatining barcha bosqichlarida asosiy omil hisoblanadi.

Ayniqsa emotsional sezgirlik va musiqiy tafakkur ijrochilik sifatiga bevosita ta'sir qiladi.

Biroq haddan ziyod sezgirlik emotsional barqarorlikni pasaytirishi mumkin. Shu bois musiqachilar uchun psixologik tayyorgarlik, stressni boshqarish, motivatsiyani to'g'ri yo'naltirish va sahna madaniyatini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqachining muvaffaqiyati nafaqat iste'dodga, balki psixologik intizom, muntazam mashg'ulot, maqsadga intilish va ichki motivatsiyaga bog'liqdir.

Xulosa

Musiqachi shaxsi murakkab psixologik jarayonlar uyg'unligidan iborat. Emotsional sezgirlik, musiqiy tafakkur, ijodiy tasavvur va o'zini boshqarish musiqachi faoliyatining asosiy psixologik komponentlaridir.

Temperament musiqachining sahna madaniyati va ijro uslubiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Sahna qo'rquvi tabiiy jarayon bo'lib, uni yengish uchun maxsus psixologik yondashuvlar zarur.

Musiqachining muvaffaqiyati ko'p jihatdan psixologik tayyorgarlik va ichki motivatsiyaga bog'liq.

Musiqa maktablarida musiqachi talabalar uchun psixologik treninglar o'tkazish lozim.

Ijrochilarga sahna madaniyati va stressni boshqarish bo'yicha maxsus mashg'ulotlar tashkil etish tavsiya etiladi.

Musiqiy ta'lim jarayoniga psixologik diagnostika, qobiliyatni erta aniqlash tizimini joriy etish maqsadga muvofiq.

O'qituvchilar tomonidan talabalarning motivatsiyasi va ijodiy salohiyatini qo'llab-quvvatlovchi metodlardan foydalanish zarur.

Musiqa o'qituvchilari uchun psixologik-pedagogik tayyorgarlikni kuchaytirish muhimdir.

ADABIYOTLAR:

1. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MILLIY MUSIQA-XALQ MADANIYATINING MA'NAVIY KO'ZGUSI. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 8(10), 107-109.
2. Gaziyeu, J. J. (2021). VOCAL MUSIC OF UZBEK COMPOSERS. In WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS (pp. 260-262).
3. Maxkamjanov, S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALARNING MUSIQA O'RGATISH NATIJALARIGA TA'SIRI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.3), 428-430.
4. Joraxanovich, G. J. (2023). Psychological Factors Of Musical Education. JournalNX, 9(11), 8-10.
5. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MUSIQA SAVODXONLIGI TUSHUNCHASI. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 3(36), 220-224.
6. Gaziyeu, J. J. R. (2024). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI O'QITUVCHILARINING MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA NOANANAVIY METODLARDAN FOYDALANISHI. Oriental Art and Culture, 5(3), 414-419.
7. Qodir o'g'li, M. S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALAR TUSHUNCHASI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(32), 87-91.
8. Gaziyeu, J. J. (2024). NAMANGAN VILOYATI TARIXI VA MADANIYATI DAVLAT MUZEYI. Inter education & global study, (5 (1)), 456-465.
9. Qodir o'g'li, M. S. (2024). INNOVATION TEXNOLOGIYALAR VA ULARNING MUSIQA TALIMIDA QO'LLANILISHI. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH, 3(28), 68-71.
10. Botirkhonovich, S. B. (2025). EDUCATION OF THE SPIRITUAL AND MORAL PERSONALITY OF STUDENTS THROUGH THE STUDY OF UZBEKISTAN FOLK MUSIC AND CULTURAL HERITAGE. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 3(2), 257-260.
11. Akhmedov, B. (2023). THE FIRST FORMATION PROCESSES OF UZBEK VOCAL PERFORMANCE. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2(8), 126-128.
12. Hallam S. Musical Motivation: Reflections on the Role of Music in Shaping Behavior. Oxford University Press, 2018.
13. Lehmann A.C., Sloboda J.A., Woody R.H. Psychology for Musicians: Understanding and Acquiring the Skills. Oxford University Press, 2007.
14. Revesz G. Introduction to the Psychology of Music. University of Oklahoma Press, 1954.
15. Winner E. Gifted Children: Myths and Realities. Basic Books, 1997.
16. Kabalevskiy D.B. O muzykal'nom vospriyatii. Moskva: Muzyka, 1984.

17. Sloboda J.A. The Musical Mind: The Cognitive Psychology of Music. Oxford: Clarendon Press, 1985.
18. Juslin P., Sloboda J. (Eds.). Handbook of Music and Emotion: Theory, Research, Applications. Oxford University Press, 2010.
19. Gordon E. Learning Sequences in Music. Chicago: GIA Publications, 2003.
20. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books, 1983.
21. Barkan M. Creative Ability in Music. Boston: Allyn & Bacon, 1962.